

УДК 811.111'367.625

О. В. Клименко,
кандидат філологічних наук, доцент
(Донецький національний університет)
olga.klymenko@bk.ru

ХАРАКТЕРИСТИКА ІНСТРУМЕНТУ В АНГЛІЙСЬКИХ ДІЄСЛОВАХ ФІЗИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті досліджується один з аспектів семантики дієслів фізичної діяльності, а саме, віддзеркалення в їх значенні інформації про інструмент дії. Розглядаються різні типи конкретизації інструмента дії в дефініції дієслів фізичної діяльності: за об'ємом інформації про інструмент і за способом представлення такої інформації в їх тлумаченні. Отримані дані класифікуються, відповідно, як таксономічна і дескриптивна та імпліцитна і експліцитна конкретизація. Приводяться статистичні дані про частотність типів конкретизації інструменту у дефініціях дієслів фізичної діяльності.

Вступні зауваження. Ця стаття присвячена аналізу одного з аспектів семантики англійських дієслів фізичної діяльності (далі ДФД), а саме, віддзеркаленню в їх значенні інформації про інструмент дії.

Дослідження пов'язане з глобальною проблемою представлення компонентів смислу у мовних структурах. Починаючи з середини ХХ століття активно розроблюються питання, пов'язані з реалізацією значення дієслова в реченні. Серед основних концепцій системи "смісл-текст", що систематизують питання значення дієслова, – "відмінкова рамка" (набір можливих глибинних відмінків, з якими може поєднуватися дієслово) Ч. Филлмора [1, 2: 410], "семантична модель управління слова" Ю. Д. Апресяна [3: 41], теорія діатез В. С. Храковського [4: 5]. Дослідження дієслова в ракурсі його семантико-синтаксичних особливостей, з одного боку, розширюють, упорядковують і систематизують інформацію про його властивості, з іншого боку, визначають нові питання, що вимагають подальшого вивчення. Це стосується, зокрема, області неявного, прихованого в дієслівній семантиці. Йдеться про те, що деякі компоненти значення, що передаються дієсловом, представлені в його семантичній структурі імпліцитно. Їх виявлення і аналіз дозволяють якнайповніше визначити об'єм значення дієслова і точніше встановити його роль у формуванні одиниць комунікації. Вищезазначене відбиває **актуальність** цього дослідження, **метою** якого є систематизація інформації про інструмент дії, яку представлено в семантиці ДФД.

Основні поняття і теоретична основа. Фізична діяльність припускає наявність діяча, характеризується певними фізичними параметрами дії (витрата енергії, здійснення механічних операцій), контролюється виконавцем, має деяку мету, направлена на конкретний об'єкт [5]. Виходячи з приведених вище параметрів фізичної діяльності, під ДФД в цій статті розуміються дієслова, що означають виконувати людиною контрольовані фізичні дії, спрямовані на об'єкт (див. прикл. (1-8)).

Стаття відбиває лексикографічний етап дослідження англійських ДФД. Представлені дані ілюструють аналіз 1100 ДФД. Слід уточнити, що за одиницю дослідження береться лексико-семантичний варіант. Багатозначним дієсловом в англійській мові властиві відмінності дистрибутивних характеристик, що визначають їх значення. Так, в розряд ДФД можна віднести тільки один лексико-семантичний варіант дієслова (1) *to fly – to take people or goods somewhere by plane* 'перевозити людей або товари літаком'.¹

Ключовим положенням, що формує теоретичну основу цієї роботи, є твердження В. С. Храковського про те, що інформація, що міститься в лексикографічному тлумаченні дієслова, дорівнює обов'язковій інформації, що міститься в реченні, вершиною якого є це дієслово. Іншими словами, дієслово представляє денотативну ситуацію дії [4].

Ще одне важливе для цього дослідження положення сформульоване У. Чейфом і зводиться до того, що "...природа дієслова визначає, якою буде решта речення" [6: 115]. Це твердження розвивається в думку про те, що в дієслівній семантиці відбиваються деякі властивості учасників ситуації, які обмежують вибір іменних частин мови, що позначають цих учасників в реченні.

Конкретизація інструменту в ДФД. Одним з учасників ситуації фізичної дії є інструмент. Під інструментом в цій статті розуміється пристосування, за допомогою якого здійснюється дія, наприклад:

(2) *to whisk – to mix something very quickly using a whisk* 'перемішати щось дуже швидко, використовуючи сбивалку'.

Інструментом для здійснення дії в прикладі (2) є пристосування *whisk* 'сбивалка'.

Представлення інформації про інструмент дії в семантиці ДФД у рамках цього дослідження називається його конкретизацією. Аналіз показав, що конкретизація інструменту дії в дієслівних лексемах дуже різноманітна. З метою систематизації і наочного представлення видів конкретизації інструменту в ДФД були проаналізовані два його аспекти:

- об'єм інформації про інструмент в ДФД;
- спосіб представлення інформації про інструмент в ДФД.

¹ Тут і далі приклади тлумачаться за допомогою словника [1].

3.1. Таксономічна і дескриптивна конкретизація інструменту в ДФД. За об'ємом інформації про інструмент дії ДФД можна розділити на дві групи: такі, що визначають інструмент з точністю до класу, і такі, що визначають інструмент з точністю до ознаки. Відповідно, таку конкретизацію інструменту можна назвати таксономічною і дескриптивною.

У разі таксономічної конкретизації в дефініції ДФД міститься досить інформації для визначення класу предметів, які можуть бути інструментом дії, наприклад:

(3) *to rake – to use a rake to make an area of soil level or to remove leaves from the ground* 'використовувати граблі для розрівнювання ґрунту або згрібання листя із землі'.

У разі дескриптивної конкретизації інструмент не називається, а описується: згадуються деякі ознаки, які обмежують ряд можливих предметів, які можуть бути інструментом дії, названої дієсловом, наприклад:

(4) *to prick – to make a very small hole in the surface of something with a sharp object* 'зробити дуже маленький отвір в поверхні гострим предметом'.

(5) *to tamp – to press a substance down by hitting it several times with something heavy* 'утромбовати щось, кілька разів натиснувши по поверхні чимось важким'.

У прикладах (4, 5) інструмент дії не представлений конкретно, проте актуалізуються його ознаки: щоб бути інструментом званих дій, предмет має бути гострим (4) або важким (5). Таким чином, конкретизація ознак обмежує ряд можливих предметів, які можна використовувати як інструмент для виконання цих дій.

Статистичні дані, отримані в ході обробки матеріалу, показали, що таксономічна конкретизація інструменту зустрічається набагато частіше, ніж його дескриптивне представлення в дефініції дієслів фізичної діяльності.

Таблиця 1.

Об'єм інформації про інструмент у дієсловах фізичної діяльності

№	Тип конкретизації інструменту в дефініції дієслова	Кількість (%)
1.	Таксономічна	935 (85 %)
2.	Дескриптивна	165 (15 %)
Разом:		1100 (100 %)

3.2. Експліцитна і імпліцитна конкретизація інструменту в ДФД. За способом представлення інформації про інструмент ДФД можна розділити на дві групи, що конкретизують інструмент, відповідно, експліцитно і імпліцитно. Усі приклади таксономічної конкретизації інструменту, приведені вище, ілюструють експліцитну конкретизацію, тобто таке представлення інформації про інструмент, коли вона експлікується, оформляється словами в дефініції (див. приклади (2-5)).

Імпліцитна конкретизація заснована на логічному, асоціативному виведенні класу предметів, до яких можна віднести інструмент дії, яку називає дієслово. У основі імпліцитної конкретизації інструменту лежить стійкий асоціативний зв'язок між інструментом і іншими складовими дії, який існує у свідомості носіїв мови. В ході аналізу з'ясувалося, що імплікація інструменту в ДФД здійснюється через:

- об'єкт дії;
- засіб здійснення дії;
- операції, що виконуються під час дії.

(6) *to scale – to remove scales from fish* 'очистити рибу від луски'.

Цей приклад ілюструє імпліцитну конкретизацію інструменту через об'єкт, яким в даній ситуації є учасник, позначений іменником *fish* 'риба'. Мається на увазі, що на основі життєвого досвіду мовець розуміє, що неможливо очистити рибу від луски голими руками, для цього потрібний деякий гострий предмет, щось нахталт ножа. Тобто, можна сказати, що дієслово (6) імплікує такий інструмент, хоча на рівні дефініції він не згадується.

(7) *to riddle – to make a lot of holes in someone or something, especially with bullets* 'зробити безліч отворів, зокрема кулями'.

Приклад (7) конкретизує інструмент через засіб здійснення дії, яким в цій ситуації є кулі. Логічне осмислення ситуації дії дозволяє припустити, що для маніпуляції з кулями і досягнення вказаного ефекту потрібна вогнепальна зброя. Таким чином, не оформлений лексично в дефініції ДФД, інструмент імплікован засобом здійснення дії.

(8) *to tack – to stitch pieces of cloth together with long loose stitches* 'змітати шматки тканини великими вільними стіжками'.

Імплікація інструменту в прикладі (8) здійснюється вказівкою на операції, які виконуються під час дії. Ці операції називаються дієсловом *to stitch* 'шити, стьобати'. Останнє можна віднести до ДФД з експліцитним інструментом, яким в даному випадку є голка. Таким чином, інструмент дії дієслова (8), образно кажучи, автоматично переноситься з ситуації, яку називає дієслово, що тлумачить його і, відповідно, називає операції, що виконуються під час дії.

Таблиця 2

Спосіб представлення інформації про інструмент у дієсловах фізичної діяльності

№	Тип конкретизації інструменту в дефініції дієслова	Кількість (%)
1.	Експліцитна конкретизація	1018 (92,5%)
2.	Імпліцитна конкретизація	82 (7,5%)
2.1.	Імплікація через об'єкт дії	27 (2,5%)
2.2.	Імплікація через засіб здійснення дії	15 (1,4%)
2.3.	Імплікація через операції, що виконуються під час дії	40 (3,6%)
Разом:		1100 (100%)

Висновки:

Дефініція ДФД відбиває денотативну ситуацію дії, яку вони називають. Лексикографічне тлумачення ДФД містить інформацію про компоненти реальної дії, у тому числі і про його інструмент.

При конкретизації інструменту в ДФД визначається клас предметів або їх властивості, що дозволяє вести мову про, відповідно, таксономічну і дескриптивну конкретизацію. Більше поширення має таксономічна конкретизація (див. 3.1, таблицю 1).

Інформація про інструмент дії може бути представлена в дефініції ДФД експліцитно або імпліцитно. При експліцитній конкретизації називається сам інструмент або задаються деякі його властивості (див. 3.2, приклади (3-5)). У разі імпліцитної конкретизації інструмент не має чіткого лексичного вираження в дефініції, конкретизація заснована на стійкому асоціативному зв'язку між інструментом і іншими компонентами дії, закріпленому у свідомості носіїв мови (див. 3.2, приклади (6-8)). Імплікація інструменту в ДФД може здійснюватися через об'єкт, засіб або операції, що здійснюються під час дії, яку називає ДФД. Експліцитна конкретизація інструменту в ДФД переважає (див. таблицю 2).

Перспектива дослідження. Перспектива дослідження полягає у вивченні особливостей синтаксичної реалізації конкретизуючого потенціалу ДФД в конструкціях, встановленні кореляцій між предикатно-аргументною і предикатно-актантною специфікою конфігурації ДФД.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Macmillan English Dictionary for Advanced Learners (MEDAL) CD-ROM 2nd Edition. – CD-ROM © Macmillan Publishers Limited 2007. Text. – © A&C Black Publishers Ltd, 2007.
2. Филлмор Ч. Дело о падеже / Ч. Филлмор // Новое в зарубежной лингвистике. – М. : Прогресс, 1981. – С. 369–496.
3. Апресян Ю. Д. Лексическая семантика (синонимические средства языка) / Ю. Д. Апресян. – М. : Наука, 1974 – 367 с.
4. Храковский В. С. Диатеза и референтность / В. С. Храковский // Залоговые конструкции в разноструктурных языках. – Л., 1981. – С. 5–38.
5. Психологический словарь [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://gestalt.kiev.ua/what_is_gestalt_therapy/psychological_glossary
6. Чейф У. Значение и структура языка / У. Чейф. – М. : Прогресс, 1975. – 432 с.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Macmillan English Dictionary for Advanced Learners (MEDAL) CD-ROM 2nd Edition. – CD-ROM © Macmillan Publishers Limited 2007. Text. – © A&C Black Publishers Ltd 2007.
2. Fillmor Ch. Delo o padezhe [The case for case] / Ch. Fillmor // Novoe v Zarubezhnoj lingvistike [The News of Foreign Linguistics]. – Moskva : Progress, 1981. – S. 369–496.
3. Apresjan Y. D. Leksicheskaja semantika (sinonimicheskie sredstva jazyka) [Lexical semantics (language synonymic resources)] / Y. D. Apresjan. – Moskva : Nauka – 367 s.
4. Chrakovskij V. S. Diatезa i referentnost' [Diathesis and reference] / V. S. Chrakovskij // Zalogovye konstrukcii v raznostrukturnych jazykach [Voice constructions in languages of different structure]. – Leningrad, 1981. – S. 5–38.

5. Psichologičeskij slovar' [Psychological glossary] [Elekronnyi resurs]. – Rezhim dostupu : http://gestalt.kiev.ua/what_is_gestalt_terapy/psychological_glassary
6. Cheif U. Značenie i struktura jazyka [Meaning and the Structure of Language] / U. CHEif. – Moskva : Progress, 1975. – 432 s.

Матеріал надійшов до редакції 15.05. 2013 р.

Клименко. О. В. Характеристика инструмента в английских глаголах физической деятельности.

В статье исследуется один из аспектов семантики английских глаголов физической деятельности, а именно, отражение в их значении информации об инструменте действия. Рассматриваются разные типы конкретизации инструмента действия в дефиниции английских глаголов физической деятельности: по объему информации об инструменте в толковании глагола, по способу представления этой информации. Полученные данные классифицируются как, соответственно, таксономическая и дескриптивная, имплицитная и эксплицитная конкретизация. Приводятся статистические данные о частотности рассматриваемых типов конкретизации инструмента в дефинициях английских глаголов физической деятельности.

Klymenko O. V. Instrument Characteristics in English Verbs of Physical Activity.

The paper deals with the English verbs of physical activity, e.g. to caulk, to fluff, to nudge, to coin, to dice, etc. The research considers one of the aspects of such verbs semantics: the way the information about the instrument of the action they denote is manifested in their meaning. Two ways of specifying the instrument are treated: the explicit way (when the instrument characteristics are mentioned in the verb definition) and the implicit way (through some associations embedded in the mind of language community members). The paper considers taxonomic and descriptive varieties of specifying the instrument. Some data concerning the frequency of different ways of instrument specifying are provided as well as the statistics about its characteristics in the verbs of physical activity meaning.